

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Aalto, Inka

Title: Yhdeksäsluokkalaiset ottavat kantaa luonnonsuojeluun ja ympäristön tilaan

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Kansallinen koulutuksen arviointikeskus/ Nationella centret för utbildningsutvär

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Aalto, I. (2020). Yhdeksäsluokkalaiset ottavat kantaa luonnonsuojeluun ja ympäristön tilaan. In J. Hellgren, & M. Kauppinen (Eds.), Kirjoitan, siis ajattelen : näkökulmia kirjoittamisen opetukseen (pp. 13-27). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Artikkelikokoelma / Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, 2:2020.
https://karvi.fi/app/uploads/2020/09/KARVI_Artikkelikokoelma_2_2020.pdf

Yhdeksäs-
luokkalaiset
ottavat kantaa
luonnon-
suojeluun ja
ympäristön
tilaan

Inka Aalto

Johdanto

Vuoden 2019 suomen kielen ja kirjallisuuden oppimistulosarvioinnin yhtenä tehtävänä oli kirjoittaa kannanotto, jonka tavoitteena oli pohtia, miten kotipaikkakuntaa voisi kehittää. Kehittämisen kohteita oli nimetty valmiiksi, ja oppilas sai valita niistä mieleisensä. Tehtävänannossa oppilaita pyydettiin kuvittelemaan, että teksti julkaistaan kunnan/kaupungin nettisivulla. Julkaisukanavan mainitseminen auttaa kirjoittajaa kohdentamaan tekstiä ja miettimään tekstin tavoitteita. Ohjeissa oli myös muutamia tekstin muotoon ja rakenteeseen liittyviä seikkoja.

Kansallisessa äidinkielen oppimistulosten arvioinnissa on ollut varsinkin viime vuosina argumentointiin ja mielipiteiden ilmaisemiseen liittyviä tehtävänantoja. Oppilaiden on pitänyt esimerkiksi pohtia, onko äidinkieli ja kirjallisuus tärkeä oppiaine tai miten kieli yhdistää ja erottaa ihmisiä. Heidän on pitänyt suositella perustellen jotakin kirjaa ystävälle tai tuottaa argumentoiva teksti, kuten vastine. (Lappalainen 2011, 19–20; Sääskilahti 2011, 32; Harjunen & Rautopuro 2015, 41.)

Vuoden 2019 tehtävänanto on kuitenkin muotoilultaan uudentyypinen ja noudattelee aiemmissa oppimistulosarvioinneissa tehtyjä havaintoja ja linjauksia tehtävätyypeistä ja tehtävänannoista. Sekä vuoden 2011 että vuoden 2015 oppimistulosarviointien raporteissa on suositeltu, että kirjoittamisen tehtävät liittyisivät tosielämän tilanteisiin ja että oppilaita ohjattaisiin kirjoittamisen prosessissa: tekstin suunnittelussa ja vastaanottajan huomioimisessa (Lappalainen 2011, 105; Harjunen & Rautopuro 2015, 26). Vuoden 2019 kirjoitustaidon tehtävänannossa nämä seikat on otettu huomioon.

Tällaiset tosielämään liittyvät argumentoivat kirjoitustehtävät tukevat kansalaisyhteiskunnan jäsenien tarvitsemia monipuolisia argumentointitaitoja ja aktiivista osallistumista itseä ja lähiympäristöä koskeviin asioihin. Kansalaiset tarvitsevat taitoja esittää ja perustella mielipiteitä suullisesti ja kirjallisesti sekä ottaa kantaa ajankohtaisiin asioihin. Ihanteellisen kansalaisyhteiskunnan jäsenet ovat muun muassa aktiivisia, omaehtoisia, yhteisöllisiä, joustavia, eettisiä ja solidaarisia,

ja heillä on halu osallistua ja vaikuttaa asioihin (Harju 2015). Jotta kansalainen voisi toimia aktiivisesti yhteisössään ja yhteiskunnassa, hänen on hallittava vaikuttamiseen liittyviä taitoja, kuten argumentointitaitoja, vuorovaikutustaitoja sekä tiedonhankinnan ja -käsittelyn taitoja.

Vaikuttamiseen liittyviä taitoja ovat argumentointitaidot, vuorovaikutustaidot sekä tiedonhankinnan ja -käsittelyn taidot.

Kansallisen oppimistulosten arvioinnin kantaa ottava kirjoitustehtävä noudattaa myös perusopetuksen opetussuunnitelman henkeä, koska opetussuunnitelman arvopohja kiinnittyy vahvasti kansalaisyhteiskunnan ihanteisiin. Opetussuunnitelmatekstissä korostuvatkin oppilaan toimijuus ja osallisuus: ”Perusopetus edistää hyvinvointia, demokratiaa ja aktiivista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa (OPS 2014).” Opetussuunnitelman yleislinjaus arvoperustasta näkyy myös äidinkielen ja kirjallisuuden 7.–9.-vuosiluokkien oppiainekohtaisessa osuudessa, jossa niin ikään tuodaan esiin opetuksen tehtävä osallistuvaan kansalaisuuteen kasvattamisessa: aktiiviset kansalaiset ”osaavat perustella näkemyksiään ja vaikuttaa omaan elämäänsä ja ympäröivään yhteiskuntaan eri viestintävälineitä hyödyntäen” (OPS 2014, 293). Kansalaisyhteiskunnan jäsen haluaa vaikuttaa ympäristön tai kotikunnan asioiden suunnitteluun ja pystyy edistämään yhteisiä asioita arjen tilanteissa sekä keskustelemalla että toimimalla (Eskelinen, Gretschel, Kiilakoski ym. 2012, 58).

Tämän artikkelin aineistoksi valitut tekstit on kirjoitettu luonnonsuojelu ja ympäristön tila-aiheesta. Tehtävänannon mukaisesti oppilaan tavoitteena on pohtia kannanotossaan aiheita kotipaikkakunnan näkökulmasta. Aineistoksi on valittu 100 kannanottoa, joista 50 on matalan pistemäärän saaneita tekstejä ja 50 korkean pistemäärän saaneita tekstejä. Kannanotoissa esiintyvien kotipaikkakuntien nimien tilalla käytän aineistoesimerkeissä paikkakunta-sanaa siinä sijamuodossa kuin kunnan tai kaupungin nimi esiintyy alkuperäisessä tekstissä.

Käsittelen ensin oppilastekstien toimimista tekstilajitehtävässään eli tarkastelen, miten teksteissä näkyy halu vaikuttaa ja ottaa kantaa ja miten teksteissä konkretisoituu ymmärrys tekstilajista. Toiseksi tarkastelen kannanottojen rakenneratkaisuja ja niiden toimivuutta. Kolmanneksi käsittelen kannanottojen argumentointia: perustelujen laatua ja määrää. Kuvaan, mitä argumentointiin liittyviä asioita aineiston kannanottojen kirjoittajat osaavat ja millaisessa argumentoinnin osaamisessa on puutteita. Lopuksi tiivistän oppilasteksteistä tehtyjä havaintoja ja pohdin, mihin suuntaan argumentoinnin opettamista voisi kehittää.

Kannanottojen tekstilajitehtäviä

Kannanotot esimerkiksi mediateksteinä tai organisaatioiden, yhdistysten ja järjestöjen teksteinä käsittelevät ajankohtaisia asioita ja kysymyksiä, joihin halutaan vaikuttaa. Koulun teksteinä kannanotot määritellään kantaaottaviksi teksteiksi, joiden tavoitteena on puolustaa tai vastustaa jotakin asiaa tai väitettä ja joiden tyypillisiä vaiheita ovat asian tai teesin kiteyttäminen, argumenttien esittäminen ja johtopäätösten tekeminen (Shore 2014). Kansallisen äidinkielen ja kirjallisuuden 9. luokan oppimistulosarvioinnin kannantotoista 1750 käsittelee Luonnonsuojelu ja ympäristön tila -aihetta. Aihe on varsin suosittu varmasti siksi, että se on ajankohtainen ja paljon esillä sekä mediassa että arkikeskusteluissa. Useat kirjoittajat ovat tietoisia asian ajankohtaisuudesta ja tuovat teksteissään eksplisiittisesti esiin, että kirjoittavat paljon keskustelua herättävästä aiheesta:

Ilmastonmuutos ja ympäristön tila on hyvin ajankohtainen aihe.

Nykyään yksi ihmiskunnan suurimmista ongelmista on ilmastomme tila.

Tällä hetkellä ympäristöasiat pyörivät monien mielessä.

Ympäristön tila on nykyään huolestuttava.

Luonnonsuojelu on nykyaikana erittäin tärkeä ja keskusteltu aihe, sillä ympäristön tila on meillä koko ajan huonompaan suuntaan. Sen voi huomata esimerkiksi ilmaston lämpenemisestä.

Ilmastonmuutos kiihtyy. Jäätiköt sulavat. Eläinlajeja on vaarassa kuolla sukupuuttoon. On helppo sulkea sanomalehti ja jatkaa omaa elämäänsä järkyttävien otsikoiden jälkeen.

Aiheen ajankohtaisuus aiheutti joillekin kirjoittajille haasteita, koska asian tarkastelu kotipaikkakunnan näkökulmasta jää osassa teksteissä ohueksi ja aihetta käsitellään varsin yleisellä tasolla. Kirjoittajat saattavat esimerkiksi vain listata keinoja, joilla yksittäinen kansalainen voi vaikuttaa asiaan. Matalan pistemäärän saaneissa teksteissä näkyy tehtävänannon ymmärtämiseen liittyviä ongelmia. Koska tehtävänanto sisältää useita osia, kuten kotipaikkakunnan tilaan liittyviä kysymyksiä, tarkastelunäkökulmaan liittyviä rajauksia (esim. luonnonsuojelu ja ympäristön tila) ja kirjoittamista koskevia toimintaohjeita, on joidenkin oppilaiden ollut vaikea ymmärtää, mihin pitää keskittyä ja mitä pitää tehdä. Oppilaan pitää ymmärtää kirjoitustehtävän ohjeistus, jotta hän osaa keskittyä kannanotossaan olennaisiin asioihin. Tehtävänannon vuoksi kirjoitustehtävä on väistämättä myös lukemisen tehtävä. Matalan pistemäärän saaneissa teksteissä onkin useita sellaisia, joissa tehtävänantoa ei ole ymmärretty. Kirjoittaja saattaa esimerkiksi vastata lyhyesti kaikkiin tehtävänannon nimeämiin aiheisiin.

Kirjoitustehtävä on väistämättä myös lukemisen tehtävä.

Joissakin teksteissä kannanoton tekstilaji ja sen tavoite näyttävät olevan epäselviä ja kirjoittaja kokee mielipiteen ilmaisemisen hankalaksi. Muutamissa teksteissä, joissa kirjoitetaan vastaus kaikkiin aiheisiin, on tällaista mielipiteen ilmaisuun liittyvää epävarmuutta. Kirjoittaja ei oikein tiedä, mitä haluaisi sanoa tai haluaisiko sanoa yhtään mitään, vaikka onkin jo tuottanut tekstin.

– – Minulla ei ole minkään laista mielipidettä tai kannanottoa mihinkään näistä aiheista. En halua ottaa kantaa kyseisiin aiheisiin.

Joissakin teksteissä tuodaan esiin, että luonnonsuojelun ja ympäristön tilan pohtiminen oman kotipaikkakunnan näkökulmasta on vaikeaa, koska ei tiedä aiheesta tarpeeksi tai ei ole kiinnostunut aiheesta. Varsinkin matalan pistemäärän saaneissa teksteissä kannanottamisen vaikeus sanallistetaan. Tällaiset tekstit ovat hyvin lyhyitä. Kirjoittamisprosessin näkökulmasta oppilaalla ei ole ollut taitoa tai motivaatiota valita vaihtoehdoista itselleen sopivaa aihetta.

En tiedä en ole kiinnostunut näistä asioista

Korkean pistemäärän saaneissa teksteissä aiheen tai kannanottamisen vaikeutta ja vierautta osataan sen sijaan käsitellä. Ongelma pystytään kontekstualisoimaan, ja sitä tarkastellaan yleisellä eikä omakohtaisella tasolla.

Ongelma yleisesti vaikuttaa olevan se, ettei luonnonsuojelu- ja ympäristöasioita ole tuotu tarpeeksi asukkaiden tietoon eikä heitä juuri ole rohkaistu vaikuttamaan.

Matalan pistemäärän teksteissä on myös sellaisia, joissa kirjoittaja mainitsee kaiken olevan hyvin. Kirjoittaja ei joko aidosti koe muutostarvetta kotipaikkakunnallaan missään asiassa tai sitten syy lyhyeen vastaukseen on asenne kirjoitustehtävää kohtaan. Kirjoittamisprosessin näkökulmasta tällaisilla oppilaila ei ole taitoa valita itselleen sopivaa aihetta, josta saa kirjoitettua tehtävänannon mainitun tavoitepituisen tekstin.

minun koti paikka kunnalla on kaikki ihan hyvin eikä mitään tarvi parantaa

ei tarvi täällä on jo kaikki hyvin

Osa kirjoittajista kokee, että kannanottaminen on turhaa eikä sillä ole vaikutusta asioihin. Tämä voi johtua yleisestä asenteesta koulun oppimistehtäviä kohtaan tai kokemuksesta, että mielipiteiden ilmaisemisella ei ole vaikutusta lähiympäristön asioihin.

Ei minulla ole valtaa vaikuttaa näihin asioihin joten turha edes vaivautua pohtimaan.

En käy ulkona joten en tiedä muuta kuin sen ettei tällä kylän perkeleellä ole toivoakaan.

Useimmat negatiivisesti tai pessimistisesti vaikuttamiseen, kannanoton kirjoittamiseen tai kotipaikkakuntaan suhtautuvista ovat saaneet matalan arvosanan tekstistään. Oppilaat mainitsevat joissakin kannanotoissa eksplisiittisesti pessimistisen asenteen syyksi tiedon puutteen, mutta toki kielteisen asenteen taustalla voi olla yleinen asenne kirjoittamisen tehtäviä tai äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainetta kohtaan. Myönteisten argumentointiin ja vaikuttamiseen liittyvien kokemusten syntyminen kannalta on tärkeää, että koulussa kirjoitetuilla kannanotoilla, mikäli ne koskevat lähiympäristöä ja -yhteisöä, on todellisia vaikutuksia ympäristöön ja yhteisöjen toimintakulttuureihin.

Kannanottojen rakenne ja argumentointi

Argumentoitavien tekstien rakenteita opetetaan koulussa muun muassa tekstiesimerkkien, tekstimallien ja oman tuottamisen avulla. Koulun tekstinä kannanotot sisältävät tyypillisesti seuraavat vaiheet: asia tai teesi – argumentit – johtopäätökset (Shore 2014). Myös tämän tarkasteltavan kirjoitustehtävän ohjeistus opastaa kirjoittajaa kannanottojen tyypilliseen rakenteeseen, jossa tärkeää on osata ilmaista mielipide ja perustella se. Aiempien arviointien valossa mielipiteen ilmaiseminen on ollut yhdeksäsluokkalaisille helppoa, sillä he hallitsevat hyvin kannanoton keskeisen tekstilajipiirteen: väitteen esittämisen (Sääskilahti 2011, 33; Harjunen & Rautopuro 2015, 68). Vastaavia havaintoja on tehty myös lukiolaisten kantaottavista teksteistä: lukiolaiset osaavat muotoilla tekstinsä pääväitteen hyvin (Mikkonen 2010, 199). Vaikka mielipiteen ilmaiseminen ei tuota vaikeuksia, on kuitenkin havaittu, että argumentoinnin perusrakenteessa voi olla ongelmallisuutta: se voi olla yksinkertainen ja koostua esimerkiksi yhdestä mielipide- ja perustelujaksosta. Silloin tekstistä puuttuvat monipuoliset argumentointiketjut, joissa on mielipiteen lisäksi esimerkiksi useita perusteluja, vasta-argumenttien huomioimista ja myönnytyksiä. (Mikkonen 2010, 105, 110, 185; Sääskilahti 2015, 35, 32.) Tällöin kirjoittaja hallitsee vain osan argumentointiin ja vaikuttamiseen liittyvistä taidoista ja argumentoiva teksti jää pinnalliseksi eikä vakuuta lukijaa.

Aineiston kirjoittajat hallitsevat mielipiteen ilmaisemisen, mutta osalle on haastavaa kirjoittaa vakuuttava teksti. Kannanoton vakuuttavuutta heikentävät esimerkiksi argumentoinnin rakenne, tapa ja sävy. Tällaiset ongelmat argumentoinnissa näkyvät etenkin matalia pistemääriä saaneissa teksteissä. Samansuuntaisia havaintoja on tehty aiemmissa tutkimuksissa: argumentoinnin vakuuttavuutta heikentävät esimerkiksi liiallinen kärkevyys, suorat hyökkäykset henkilöitä, ihmisryhmiä ja asioita kohtaan sekä karkeus ja alatyylisyys (Mikkonen 2010, 152; Sääskilahti 2010, 33).

maapallo tuhoutuu koska ihmiset ovat paskoja. Ja tuhoo ilmaston ja jäätiköt niin sieltä tule joitain tauteja ja sitten kaikki kuolee niihin ja sitten varmaan eläimet ja kaikki muutkin kuolevat eli koko eko systeemi

luonnon suojelu voi olla hyvää tai pahaa... pahaa on se joka säälii jotain eläimiä mitä räiskitään haulikoilla... hyvää on se joka kunnioittaa luontua sillee että ei roskita ja pasko luontua on niinku arvostava sitä kohtaan ei rellestä sielä vaa on niinkö oikia ihiminen jolla on järkikäessä ja selevin päin liikkuu

Kannanoton vakuuttavuutta heikentävät argumentoinnin rakenne, tapa ja sävy.

Tehtävänanto ohjaa kirjoittajaa tekemään kannanottoon selkeän jäsentelyn: teksti koostuu aiheen taustoista, mielipiteistä, perusteluista ja ratkaisuista. Useissa korkean pistemäärän saaneissa teksteissä on tällainen rakenne: kirjoittaja tekee kotipaikkakuntaa koskevan parannusehdotuksen, taustoitaa asiaa, esittää perusteltuja mielipiteitä ja pohtii ratkaisuja. Kyseinen rakenne tekee tekstistä luettavan ja lisää argumentoinnin vakuuttavuutta.

Puisto keskustan lähelle

Jos haluaisit juuri nyt lähteä paikkakunnallamme pienelle eväsretkelle, minne menisit? Todennäköisesti et juuri minnekään. Kaupungissamme on hienoja uima- ja urheilupaikkoja, nuorisotiloja ja eräreittejä, mutta puistomaista, pieniin päiväretkiin soveltuvaa paikkaa ei ole.

Uskon etten ole ainoa, joka toivoisi kesällä (tai kauniilla säällä muulloinkin) voivansa lähteä kavereiden tai perheen kanssa pienelle retkelle. – Sopivaa paikkaa eväsretkentapaiselle on kuitenkin mahdoton löytää, ellei halua viettää aikaa pellolla tai terveyskeskuksen pihaan istutetulla laajalla nurmikolla. Totta kai retkeillä voi myös takapihalla, jos sellaisen omistaa, tai erä- ja riistapolulla, jos haluaa reippailla metsän siimeksessä, mutta esim. lapsiperheiden kannalta olisi hyödyllistä, että kaupungin keskustan läheltä löytyisi puistomainen paikka, johon voisi levittää viltin ja py-sähyä hetkeksi istuskelemaan. Puistossa olisi myös tilaa, jossa lapset mahtuvat juoksentelemaan vapaasti ja leikkimään, mikäli tilaa omalla pihalla ei ole.

Puistohankkeen mukana voitaisiin muutenkin tehdä pieniä parannuksia kaupungin ympäristön viihtyisyyteen. Tällä hetkellä tienreunoja koristaa monin paikoin värikäs kavalkadi roskia. Sekä tulevaan puistoon, että ainakin kaupungin tienvarsille tulisi pystyttää roska-astioita, joihin ohikulkijat voivat pudottaa roskansa ennen kuin niiden kantaminen käy liian raskaaksi ja ne tipahtavat matkanvarrelle. Näin lisättäisiin kaupungin siisteyttä.

Muutama vuosi sitten kunnostettiin uimaranta, joka sen jälkeen on ollut runsaassa käytössä. Seuraava hanke voisi olla viihtyisiä puisto kävely- ja eväsretkiä varten.

Vaikka korkean pistemäärän saaneiden tekstien joukossa on runsaasti rakenteeltaan selkeitä ja tekstilajille tyypillisiä tekstejä, on niiden joukossa muista poikkeaviakin tekstejä. Sellaisia ovat esimerkiksi luettelomaista rakennetta noudattavat tekstit. Tyypillisimmillään luettelomainen rakenne kuitenkin esiintyy matalan pistemäärän saaneiden tekstien joukossa.

Ihmiset roskaa paljon luontoa, koska roskiksia ei ole riittävästi. Roskiksia pitäisi olla enemmän, että luonto ei vahingoittuisi. Eläimiä ei pitäisi metsästä koristeeksi, koska se on turhaa eläimen tappamista. Ihmiset pitäisi koittaa vähentää lihan syöntiä. lentämistä olisi hyvä vähentää, koska se saastuttaa luontoa paljon. Julkisia liikenteitä enemmän ja autoilun vähentämistä.

Luettelomainen rakenne voi johtua esimerkiksi kirjoitustehtävän yleisestä ja paljon esillä olevasta aiheesta, joka houkuttelee kirjoittajaa miettimään mahdollisimman monenlaisia tapoja luonnon ja ympäristön suojelemiseksi. Luettelomaisuus voi tietysti olla seurausta oppilaan kirjoittamisprosessin vaiheiden vähydestä: kirjoittaja saattaa kirjoittaa, mitä mieleen juolahtaa eikä suunnittele tekstiään etukäteen. Kyse saattaa olla myös siitä, että kirjoittaja luovuttaa ja kirjoitusprosessi jää kesken. Luettelomaisissa teksteissä kirjoittaja listaa kannanotossaan paljon erilaisia keinoja vaikuttaa luonnon ja ympäristön tilaan, minkä vuoksi tekstin rakenne ja koheesio kärsivät. Luettelomaisuus johtaa usein siihen, että kirjoittajan perustelut jäävät yksipuolisiksi eikä hän pääse argumentoinnissa kovin syvälle. Usein tällaista rakennetta noudattavat kannanotot ovat sellaisia, joista puuttuu luonnonsuojelun tai ympäristön tilan liittäminen kotipaikkakunnan tilanteeseen tai kotipaikkakunta tuodaan esiin vasta tekstin loppupuolella. Korkean pistemäärän saaneissa kannanotoissa luettelomaisesta rakenteesta huolimatta teksteissä esitetään varsin monipuolisesti mielipiteitä ja perusteluja.

Tuumasta toimeen

Luonnonsuojelu on nykyaikana erittäin tärkeä ja keskusteltu aihe, sillä ympäristön tila on menossa koko ajan huonompaan suuntaan. Sen voi huomata esimerkiksi ilmaston lämpenemisestä. Ilmaston lämpenemistä on kuitenkin vaikea huomata muualta kuin tilastoista ja ehkä juuri tämän takia tavallinen tallaja ei ota sitä tosissaan tai vakavasti. Ympäristön huonon tilan pystyy kuitenkin huomaamaan ihan vaikka lähimetsään menemällä. Tämän takia mielestäni kaikkien pitäisi alkaa kiinnittää huomiota ympäristössä oleviin saasteisiin ja roskiin. Huomaan monesti itsekin sen, että vaikka näen metsässä roskia en välttämättä jaksa välittää niistä. – –

Sanotaan, että jonkun pitäisi keksiä ratkaisu ilmastomuutoksen estämiseen ja aiheesta pidetään paljon vaikuttavia puheenvuoroja. Faktahan on se, että ratkaisu on jo keksitty. – – Jos kaikki mietttisivät kuluttajana valintojaan ja harkitsisi ostopäätöksiään tarkemmin päästäisiin jo paljon pidemmälle. 'Tarvitsenko tätä paitaa oikeasti?' 'Pystynkö elämään ilman näitä uusia kenkiä, vaikka vanhatkin ovat ehjät?'. – –

Myös yritykset pystyvät vaikuttamaan pienellä muutoksella, isossa kuvassa suuresti. Esimerkiksi huomasi, että Mc Donald's oli vaihtanut muoviset jäätelökipot pahvisiin kippoihin.

Kaikesta tästä huolimatta on vaikea ryhtyä toimeen ja luopua omista eduistaan ympäristön takia. Paikkakunta on yhtäläillä välinpitämätön ympäristöä kohtaan – Tämän takia mielestäni paikkakuntalaisten täytyy näyttää mallia muille ja alkaa vakavasti harkitsemaan, tarvitseeko välttämättä esimerkiksi sitä omaa autoa, kun voi kulkea julkisilla tai onko uusi takki välttämätön. Myös kierrättämiseen täytyy panostaa.

Minulle väitettiin joskus, että kierrättäminen on liian kallista. Vastasin siihen, että oletko miettinyt, kuinka paljon kalliimmaksi maapallon tuhoaminen meille tulee.

Luettelomaisuus johtaa usein siihen, että kirjoittajan perustelut jäävät yksipuolisiksi eikä hän pääse argumentoinnissa kovin syvälle.

Etenkin korkean pistemäärän saaneiden kirjoittajien teksteissä esiintyy luettelomaisen rakenneratkaisun lisäksi ohjeistavia rakenteita varsinkin kannanottojen lopetuksissa. Ohjeiden antamisen vaarana on, että ne vievät tilaa mielipiteen esittämiseltä ja perustelemiselta, jos niitä esiintyy tekstissä paljon (Mikkonen 2010, 166). Kannanoton lopussa esiintyvänä yksittäisenä jaksena se kuitenkin usein linkittyy suhteellisen luontevasti esitettyyn väitteeseen ja toimii lopetuksena, jossa tuodaan vielä esiin ratkaisu aiemmin tekstissä esitettyyn ongelmaan.

– Jos me ihmiset kerran saamme luonnosta paljon hyötyä, niin ei omalla toiminnallamme pilata luontoamme. Kun teemme pieniä tekoja luontomme hyväksi, saamme siitä hyötyä vielä ensivuonakin. Pidetään siis yhdessä huolta ja viedään ne pienimmätkin roskat aina kierrätykseen.

– Nyt muutoksia ja neuvoja pitäisi tulla korkeammalta taholta, sillä jo pienillä muutoksilla saamme paljon aikaan. Meidänkään tällä paikkakunnalla ei tulisi unohtaa tekojemme merkitystä ja ilmastomme tärkeyttä.

Mielenkiintoista on, että useissa sekä matalan että korkean pistemäärän saaneissa teksteissä käsitellään luonnonsuojelua ja ympäristön tilaa roskaamisen näkökulmasta. Kirjoittaja on havainnut lähiympäristössä ongelman ja haluaa puuttua siihen. Tällaiset kannanotot noudattavat rakennetta, jossa korostuvat aiheen ja ongelman esitleminen, mielipiteen ilmaiseminen ja ratkaisuehdotuksen esittäminen. Sekä korkean että matalan pistemäärän saaneissa teksteissä ratkaisuehdotuksena on roskakorien lisääminen. Korkean pistemäärän saaneissa teksteissä kuitenkin pystytään abstrahoimaan ongelmaa vaikka ratkaisuehdotus on konkreettinen.

-- Asuinalueeni ei mielestäni ole roskaisin paikka, mutta silti parannettava löytyy. Maasta löytyy karkkipapereita, poltettuja tupakoita yms. Joskus roskia löytyy maasta, vaikka lähin roskakori on muutaman metrin päässä. Mielestäni tähän ainoa järkevä syy on ihmisten laiskuus.

Mielestäni asiaan voitaisiin vaikuttaa esim. lisäämällä roskakoreja, sillä joskus tuntuu, että roskakoria ei tunnu löytyvän mistään. --

-- Eräänä aamuna kävelit työpaikallasi. Olit ostanut kahvin, jota parhaillaan joit. Sinulle tuli kiire bussiin ja tiesit, ettei sinne saisi viedä juomia sisälle. Päätit siis jättää kahvimukin maahan ja juosta bussiin. --

Kävellessäni kouluun en voi olla huomaamatta maassa lojuvia tölkkejä, banaaninkuoria ja muita roskia. Mielestäni tällainen toiminta vähentää suuresti kaupungin viihtyvyyttä. Olisi mukavaa kävellä koulun pihan halki pelkäämättä sitä, että astuu pureskeltujen purukumien päälle. Jos kaikki kaupungilla kulkevat laittaisivat roskansa roskakoreihin, tällaista ongelmaa ei olisi.

Mikä sitten on tässä ongelmana? Jos roskakoreja on, miksi niitä ei käytetä. Siksi minusta ongelman takana onkin roskakorien vähyys. -- Siksipä ehdottaisin paikkakunnan lisäävän roskankeräys- ja kierrätyspisteitä ympäri kaupunkia ja huolehtisivan niiden tyhjennyksestä. --

Aiemmissa kansallisissa arvioinneissa on havaittu, että oppilas osaa perustella mielipiteensä kohtalaisen monipuolisesti ja vakuuttavasti, vaikkakin tekstien joukossa on myös niitä, jotka ovat perusteluiltaan niukkoja (esim. Harjunen & Rautopuro 2015, 68). Tässäkin aineistossa kirjoittajat osaavat käyttää monenlaisia perustelukeinoja: esimerkkejä, syy-seuraus-suhteita, analogioita, yleisiä totuuksia, faktoja, hyötyjä ja haittoja, omakohtaisia kokemuksia, etuja ja haittoja, arvoihin vetoamista jne. Erot korkean ja matalan pistemäärän saaneiden tekstien välillä tulevat esiin perustelukeinojen lukumäärässä ja laadussa. Korkean pistemäärän teksteissä on useita erilaisia perusteluita, kun matalan pistemäärän tekstissä esiintyy esimerkiksi vain yksi perustelu. Myös perusteluiden laadussa on eroja. Korkean pistemäärän teksteissä on esimerkiksi melko runsaasti arvoihin vetoamista, mitä ei juurikaan esiinny matalan pistemäärän saaneiden kirjoittajien teksteissä. Kirjoittajat vetoavat muun muassa eettisiin ja ekologisiin arvoihin ja kyseenalaistavat materialistiset sekä egoon liittyvät arvot.

Lämmitys – suomalaisten kulutusjuhlaa

On selvää, että kylmässä paikkakunnalla hiilidioksidipäästöt tulee pitkälti rakennusten lämmityksestä. On silti paljon, mitä voimme tehdä hiilijalanjälkemme pienentämiseksi. Ilmastomme rapistuu pikku hiljaa meidän ihmisten nautintojen takia. On tärkeää, että asioista nautitaan hetkessä, syödään lihaa ja otetaan pitkiä kuumia suihkuja. Nyt olemme kuitenkin ylittäneet rajan. Emmekö kaikki halua myös säästää näitä iloja tuleville sukupolville? Mitä enemmän nyt mässäilemme luonnonvaroilla, sitä kurillisempaa elämää tulevat sukupolvemme tulevat viettämään. Minä haluan ainakin, että lapsenlapseni saavat nähdä vehreitä puita ja hyvinvoivia eläimiä muunakin kuin ravintona.

– – Siksi meidän pitäisi ryhtyä yhdessä toimeen ja alkaa luomaan Suomeen mahdollisuuksia uusiutuvalle, ekologiselle energialle. Esimerkiksi tuulivoimaloissa on valtava määrä potentiaalia kattamaan vaikka koko Suomen energian. Silti tätä ei toteuteta esteettisten syiden takia. Montaa poliitikkoo liikuttaa varmastikin vain hinta. Pyydän siis teitä tekemään ympäristöteon, maksamaan vähän enemmän ekologisesta sähköstä. – – Hintaerohan ekologisten ja epäekologisten sähkön välillä on kokonaiset 15 euroa vuodessa. – –

Voi tuntua typerältä tingata omasta elämäntyylistä kun haluaisi vain elää hetkessä ja kuluttaa oikein olan takaa: sehän on mindfulnessia parhaimmillaan. Haluaisin silti ajatella, että teoillani mahdollistan rennon elämäntyylin tuleville sukupolville. On varmaa etteivät lapsenlapseni tule pystymään mässäillä samalla tavalla kuin nyt. Silti toivon hartaasti, ettei heidän elämä tule olemaan pelkkien hyönteisten ja juureksien syöntiä teltoissa perunasäkkeihin pukeutuneina.

Erot korkean ja matalan pistemäärän saaneiden tekstien välillä tulevat esiin perustelukeinojen lukumäärässä ja laadussa.

Korkean pistemäärän ja matalan pistemäärän saaneiden kirjoittajien tekstien argumentoinnin selkeimmät erot tulevat näkyviin mielipiteiden esittämisen tavassa ja perusteluiden monipuolisuudessa. Myös korkean pistemäärän teksteissä on puutteita esimerkiksi argumentoinnin rakenteessa. Korkean pistemäärän tekstit saavat usein syvyyttä vahvasti arvoihin sidoksissa olevasta argumentoinnista. Tällainen arvoihin perustuva argumentointi tietysti sopii luonnonsuojelua ja ympäristön tilaa käsittelevään tekstiin. Eettinen pohdinta aiheen käsittelyssä tuo esiin kirjoittajan monipuolisia, syvällisiä ja kriittisiä ajattelun taitoja.

Lopuksi

Tämän artikkelin aineistona olevien oppilastekstien analyysi osoittaa, että kantaottavan tekstin tuottaminen kotipaikkakunnan luonnonsuojeluun ja ympäristön tilaan liittyvästä aiheesta on sekä helppoa että haastavaa. Korkean pistemäärän teksteistä näkyy, että kirjoittaja ymmärtää kirjoitustehtävän ohjeistuksen ja hahmottaa kannanoton tavoitteen. Tehtävän ja tekstilajiipirteiden hahmottaminen auttavat oppilasta tuottamaan vakuuttavan kannanoton. Matalan pistemäärän teksteissä näkyy tehtävänannon lukemiseen ja ymmärtämiseen liittyviä pulmia. Teksteissä lukutaitoon liittyvät puutteet tulevat esiin esimerkiksi siten, että kirjoittaja vastaa kaikkiin tehtävänannon aiheisiin eikä valitse yhtä näkökulmaa. Matalan pistemäärän saaneissa teksteissä tuodaan paljon esiin mielipiteen ilmaisemisen vaikeutta, sanottavan vähyyttä ja aiheen vierautta. Usein mielipiteen ilmaisemista ei myöskään koeta tärkeäksi tai merkittäväksi asiaksi; teksteissä tuodaan esiin, että asioihin ei haluta vaikuttaa tai vaikuttamisella ei uskota olevan merkitystä.

Oppilastekstien kannanotoissa on nähtävissä muutamia toistuvia rakenneratkaisuja. Korkean pistemäärän saaneissa teksteissä noudatetaan usein tehtävänannossa esitettyä rakenneratkaisua ja koulussa kirjoitettaville kannanotoille tyypillistä tekstirakennetta, joka sisältää seuraavat vaiheet: asia/teesi – argumentit – johtopäätös. Tällainen rakenne lisää ja vahvistaa argumentoinnin vakuuttavuutta. Sekä korkean että matalan pistemäärän saaneissa teksteissä on luettelomaisia rakenteita. Matalan pistemäärän teksteissä luettelot koostuvat erillisistä vastauksista tehtävänannossa nimettyihin aiheisiin, kun taas korkean pistemäärän teksteissä pystytään luettelomaisesta rakenteesta huolimatta esittämään selkeitä mielipiteitä ja monipuolisia perusteluja.

Aineiston oppilastekstit osoittavat, että peruskoulun päättävät nuoret hallitsevat varsin hyvin mielipiteen esittämisen. Väitelauseen muotoileminen onnistuu myös matalan pistemäärän saaneissa teksteissä, vaikkakin joskus niissä ilmaistaan ainoastaan mielipide, jossa tuodaan esiin kotipaikkakunnan luonnon ja ympäristön hyvä tilanne eikä muutoksia haluta tai nähdä tarpeellisina. Mielipiteen perustelut jäävät matalan pistemäärän saaneissa teksteissä usein niukoiksi tai puuttuvat kokonaan. Korkean pistemäärän saaneissa teksteissä on käytössä monipuolisia perustelukeinoja ja esimerkiksi arvoihin perustuvaa argumentointia, joka tuo esiin kirjoittajan ajattelun ja ajatuksen kielentämisen taitoja. Kyseisissä oppilasteksteissä ovat näkyvissä kansalaisyhteiskunnan jäsenen ihanteelliset ominaisuudet: aktiivisuus, yhteisöllisyys, eettisyys ja solidaarisuus.

Perusopetuksen päättävät nuoret hallitsevat varsin hyvin mielipiteen esittämisen.

Argumentoivan kirjoittamisen opettamiseen on nykykoulussa kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota juuri aktiivisen kansalaisuuden ja kansalaisyhteiskunnassa toimiseen liittyvien ihanteiden vuoksi. Taustalla on myös se, että useat tutkimukset 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa osoittavat puutteita nuorten argumentointitaidoissa: mielipiteen ilmaisemisessa ja perustelemisessä. Näissä tutkimuksissa tuodaan esiin vahva huoli argumentointitaitojen opettamisen tuon hetkisistä menetelmistä ja tilasta. (Välijärvi 1997, 35–36; Marttunen & Laurinen 2004, 168, 171; Mikkonen 2010, 199.) Nykyisin tilanne on toinen: on havaittu, että nykykoulussa lapsia ja nuoria rohkaistaan ottamaan kantaa itseä koskeviin asioihin, ilmaisemaan mielipiteensä ja vaikuttamaan itseä ja yhteisöä koskeviin asioihin. Myös voimassa olevissa opetussuunnitelmissa ja äidinkielen oppimateriaaleissa näkyy jatkumo, jossa osallistumisen, vaikuttamisen ja argumentoinnin taitojen harjoittelu on systemaattista ja keskeistä läpi kouluvuosien.

Nykykoulun panostus argumentoinnin opettamiseen on tuottanut myös tulosta, kuten tämäkin oppilastekstien tarkastelu osoittaa. Vastaavia tuloksia on raportoitu useissa tutkimuksissa: suomalaisnuoret hallitsevat hyvin vaikuttamiseen liittyviä keskeisiä taitoja, kuten mielipiteen ilmaisemisen ja perustelemisen (Sääskilahti 2011, 33; Harjunen & Rautopuro 2015, 68). Vaikka argumentoinnin perustaidot ovat hyvin hallussa, tutkimuksissa tuodaan esiin huoli, että osa nuorista

ei koe oppineensa koulussa vaikuttamisen taitoja lainkaan (Tenojoki, Rantala & Löfström 2017, 141, 145). Kiinnostus vaikuttaa omaa itseä ja omia yhteisöjä tai yhteiskuntaa koskeviin asioihin kehittyä harjoittelun myötä sekä koulussa että koulun ulkopuolisissa oppimisympäristöissä. On tärkeää, että oppilaiden mielipiteiden ilmaisulla on selkeä yleisö ja että vaikuttamisella on myös seurauksia: jonkun pitää kuunnella nuorten näkemyksiä ja edistää mielipiteissä esitettyjä muutosta vaatimuksia (Alanko 2010, 60).

Koulussa argumentoivaa kirjoittamista opetetaan monilla menetelmillä. Yksi lähestymistapa kirjoittamisen opettamiseen ovat erilaiset keskustelevat menetelmät, jolloin kirjoittamisprosessia edeltävät suullinen mielipiteiden ja perustelujen esittäminen, yhteinen keskustelu ja ideointi. Luokassa voidaan esimerkiksi tehdä yhteisiä argumentaatiokaavioita tai miellekarttoja esimerkiksi isoille paperilakanoille, kosketustaulujen ruuduille tai digitaalisiin oppimisympäristöihin. Näille alustoille voidaan koota teesin ympärille mahdollisimman paljon perusteluja, jotka myös nimetään ja käsitteellistetään. Niin ikään yhdessä voidaan lisätä kaavioon ja miellekarttaan myönnytyksiä, taustaoletuksia ja esisopimuksia. Vasta yhteisen keskustelun ja ideoinnin jälkeen siirrytään kirjoittamiseen, jotta oppilas hahmottaa, kuinka moniulotteinen ilmiö argumentointi on. Kantaottavia tekstejä voidaan ideoinnin ja argumentoinnin abstrahoimisen jälkeen kirjoittaa myös pareittain tai pienryhmässä, jolloin yhteisistä ajatuksista syntyy teksti. Myös erilaiset speed date -lämmittelyt, joissa esitetään nopeasti mielipide ja perustelu vaihtuvan parin kanssa toimivat menetelminä, jotka edistävät kirjallista argumentointia.

Muuttuneet ja monimuotoistuneet digitaaliset oppimisympäristöt lisäävät mahdollisuuksia vaikuttamisen taitojen ja argumentoinnin harjoitteluun (Sääskilähti 2015, 37). Erilaiset chat-alustat, yhteiset seinäsovellukset ja kommentointialustat toimivat hyvin argumentoivan kirjoittamisen harjoitteluun. Niissä voidaan muodostaa keskustelun ketju, jossa vuorottelevat väitteet ja perustelut. Osa sovelluksista mahdollistaa myös asioiden ryhmittelyn, jolloin voi havainnollistaa esimerkiksi, millainen on tietty perustelukeino. Syntyy eräänlainen listaus, jossa perustelukeinot nimetään ja niistä annetaan esimerkkejä.

Vaikuttamisen taitoihin liittyvien oppimistehtävien liittäminen osaksi koulun arjen tapahtumia ja projekteja, kuten yhteisten tapahtumien, opintoretkien, käytänteiden ja oppimisympäristöjen suunnittelua, tuo myös lisäarvoa oppimiseen. Niin ikään yhteys koulun ulkopuolisten toimijoiden hankkeisiin ja projekteihin sekä lähiympäristön muutosta vaativiin asioihin luo autenttisia tilaisuuksia oppia vaikuttamiseen liittyviä taitoja ja antaa oppilaille kokemuksia, joissa mielipiteen ilmaisemisella on merkitystä ja vaikutusta.

Argumentoinnin, vaikuttamisen, kriittisen lukemisen ja kirjoittamisen taitojen hallinta on nyky-yhteiskunnassa äärimmäisen tärkeää aktiivisen kansalaisuuden näkökulman lisäksi myös siksi, että elämme monenlaisten muutosten ja murrosten aikaa: kyse on globaaleista kriiseistä, yhteiskunnallisesta eriarvoistumisesta, mediamaailman muutoksesta, ääriajattelusta ja arvojen kovenemisestä. Nämä ilmiöt voivat tuottaa mielipiteen ilmaisua, joka ei aina ole rakentavaa vuoropuhelua eri tavalla ajattelevien kesken tai asioita edistävää kannanottamista. Argumentoinnin taitojen puutteet näkyvät esimerkiksi mielipiteiden karkeana ilmaisuna ja alatyylisenä kielenkäyttönä sosiaalisen median alustoilla sekä perustelujen pinnallisuutena tai yksioikoisuutena. Tämän vuoksi vaikuttamisen ja argumentoinnin taitojen opettamiseen ja oppimiseen pitää panostaa koulussa.

Argumentoinnin taitojen puutteet näkyvät esimerkiksi mielipiteiden karkeana ilmaisuna ja alatyylisenä kielenkäyttönä sekä perustelujen pinnallisuutena tai yksioikoisuutena.

Jotta nuoren kasvu kohti aktiivista kansalaisuutta ja kansalaisyhteiskunnan ihanteita, kuten eettisyyttä ja solidaarisuutta, on mahdollista, koulussa pitää olla runsaasti tilaisuuksia ja tilanteita, joissa mielipiteen ilmaisemista ja perustelemista voi harjoitella eri oppiaineissa ja oppiainerajat ylittävissä oppimiskokonaisuuksissa. Argumentoinnin ja osallistumisen taitojen harjoittelussa on hyvä luoda tilanteita ja tehtäviä, joissa keskeistä on asettua toisella tavalla ajattelevien ja kokevien ihmisten asemaan ja huomata argumentoinnin yhteys arvoihin ja arvovalintoihin.

Lähteet

- Alanko, A. 2010. Osallisuuden paikat koulussa. Teoksessa K. Kallio, A. Ritala-Koskinen & N. Rutanen (toim.). Missä lapsuutta tehdään? Verkkojulkaisu 106. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 55–72. Osoitteessa https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/missa_lapsuutta_tehdaan.pdf.
- Eskelinen, T., Gretschel, A., Kiilakoski, T., Kiili, J., Korpinen, S., Lundbom, P., Matthies, A-L., Mäntylä, N., Niemi, R., Nivala, E., Ryyänen, A. & Tasanko, P. 2012. Lapset ja nuoret subjekteina kunnallisessa päätöksenteossa. Teoksessa A. Gretschel & T. Kiilakoski (toim.) Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa, 35–94. Julkaisu 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Harju, A. 2020. Kansalaisyhteiskunnan keskeiset ominaispiirteet. https://www.kansalaisyhteiskunta.fi/kansalaisyhteiskunta/kansalaisyhteiskunnan_keskeiset_ominaispiirteet. Luettu 20.2.2020
- Harjunen, E. & Rautopuro, J. 2015. Kielenkäytön ajattelua ja ajattelun kielentämistä. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014: keskiössä kielentuntemus ja kirjoittaminen. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisu 2015:8. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
- Lappalainen, H.-P. 2011. Sen edestä löytyä. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2010. Koulutuksen seurantaraportit 2011: 2. Helsinki: Opetushallitus.
- Marttunen, M. & Laurinen, L. 2004. Lukiolaisten argumentointitaidot – perusta yhteisölliselle oppimiselle. – *Kasvatus* 35 (2) s. 159–173.
- Mikkonen, I. 2010. ”Olen sitä mieltä, että...” Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi. *Jyväskylä Studies in Humanities* 135. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- POPS 2014 = Perusopetuksen opetus suunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- Shore, S. 2014. Reading to Learn – genrepedagogiikan kielitieteellinen perusta. Teoksessa S. Shore & K. Rapatti (toim.). *Tekstilajitaidot: Lukemisen ja kirjoittamisen opettaminen koulussa*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2014. Helsinki: ÄOL.
- Sääskilahti, M. 2011. Miten yhdeksäsluokkalaisten argumentoivat. Teoksessa E. Harjunen, R. Juvonen, J. Kuusela, B. Silén, M. Sääskilahti & M. Örnmark. Miten peruskoululaiset kirjoittavat? Näkökulmia ja kysymyksiä. Perusopetuksen 9. luokan äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten seuranta-arvioinnin aineistoa 2010, 32–39. Raportit ja selvitykset 2011: 2. Helsinki: Opetushallitus.
- Sääskilahti, M. 2015. Dialogisuus yhdeksäsluokkaisten vastineissa. Teoksessa E. Harjunen (toim.), *Tekstit puntarissa. Ajatuksia äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistuloksista perusopetuksen päättöarvioinnissa 2014 ja 2010*, 31–38. Julkaisu 2015:10. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
- Tenojoki, A-M., Rantala, J. & Löfström, J. 2017. Koulussa vai koulun ulkopuolella? Nuorten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta. Teoksessa E. Pekkarinen & S. Myllyniemi (toim.), *Opin polut ja pientareet*. Nuorisobarometri 2017, 133–148. Valtion nuorisoneuvoston julkaisu nro 58.
- Väljjarvi, J. 1997. Millä eväillä lukiosta yliopistoon? Lukiolaisten opiskelunvalmiudet korkeakoulujen opettajien arvioimina. Koulutuksen tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 68. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos.